

Opdragelsesanstalt

eller...?

Birgit Andreassen: "Prøven" - en institution i Rødovre.

Udgivet af Rødovre Lokalhistoriske Forening, 1996, 109 s., kr. 100.-, ISBN 8789316-02-9.

Kan købes på Hovedbiblioteket i Rødovre eller i Rødovre Lokalhistoriske Samling på Rødovre-gård

Det er et sjældent behandlet emne, etnologen Birgit Andreassen her har taget op. Det er historien om en institution, der blev stiftet i begyndelsen af dette århundrede for at tage sig af de allervanskeligste børn. Det drejede sig om drenge under 18 år, der i følge børneloven fra 1905 havde begået en strafbar handling, som vidnede om fordærvelse eller vanrøgt, og personer under kriminell lavalder, der havde begået en tilsvarende handling, der kun på grund af alder var straffri. Eller børn under 15 år, som uden at have begået nogen for en ældre person strafbar handling, fandtes at være sædeligt fordærvede, eller som på grund af forældres eller andre opdragers lastefuldhed, grove forsømmelighed eller mangel på evne til at opdrage dem eller føre det fornødne tilsyn med dem fandtes at være udsatte for sædelig fordærvelse. Eller endelig børn under 15 år, som af forældre eller andre opdragere mishandlede eller hos disse led sådan nød, at deres sundhed eller normale legemlige udvikling derved udsattes for alvorlig fare.

Det var omkring århundredskiftet almindelig anerkendt i oplyste kredse, at det ikke nyttede at sende unge mennesker til strafafsoning sammen med voksne. I stedet for forbedring blev det til uddannelse i forbryderfa-

get. Foreningen "Fængselshjælpen" havde siden 1902 arbejdet med at hjælpe straffede personer tilbage til en normal tilværelse efter løsladelsen. Efter børnelovens vedtagelse i 1905 begyndte foreningen planlægningen af en institution for børn og unge, så man kunne udnytte de muligheder for opdragelse, loven som oven for nævnt frembød.

Efter inspiration fra den engelske reformskole byggedes "Prøven" i Rødovre efter de mest moderne principper. Efter den første tid, hvor eleverne sov på sovesal, fik de hver deres lille "lukaf" med hængekøjer og egen nøgle til skuffen i rummets bord. De havde adgang til at klage, også direkte til bestyrelsen uden om forstanderen - og de havde ret til at ryge på visse aftalte tidspunkter.

Beliggenheden var også udtryk for nye tider; hidtil havde man lagt sådanne anstalter så langt væk fra Københavns fristelser som muligt, men nu ville man lade børnene få besøg af deres familie en gang imellem og efter et stykke tid på "Prøven" også lade dem selv besøge deres hjem. Det havde nemlig vist sig, at tvangsanbragte drenge, ligegyldigt hvor langt væk de var fra hjemmet, prøvede at stikke af for at besøge familien. Hvis der var langt, var de tvunget til at stjæle for at nå frem, og så var man lige vidt.

Den engelske reformskole byggede på en idé om, at nogle få elever skulle starte, så man kunne oparbejde en fast gruppe, der kunne videregive den ønskede ånd til nye elever. På grund af et akut behov for pladser fik "Prøven" imidlertid en flyvende start med elever, som var opgivet andre steder.

Den bærende pædagogiske idé

*Anmelderredaktion:
Birgit Andreassen, Gerd Callesen
og Anne-Lise Walsted*

var, at drengene ved at lære disciplin og få opbygget en norm for godt og ondt ville blive i stand til at klare deres eget liv. Derfor skulle de lære et fag, og i modsætning til andre opdragelsesanstalter var landbruget stærkt nedtonet. Her kom alle først i gartneriet for at få en god dagligdag med frisk luft, fysisk arbejde og rigelig mad. Senere kunne de komme i køkkenet, smedjen eller snedkerværkstedet, eller de kunne få en sømandsuddannelse, der bestod af skoleundervisning i vinterhalvåret og praktik på et skib om sommeren. De første svendeprøver i smedefaget blev aflagt i 1916. Der var skolegang med gymnastik som et centralt fag, idet der her blev indpodet disciplin.

Opmuntring og præmiering kom før straf, men det fandtes også. Det var dog kun forstanderen og enkelte lærere, der havde ret til at slå. En hård straf var indsættelse i "betænkningssrum", men den værste straf var antagelig bortvisning, dvs. at den unge mand blev overladt til sin egen skæbne, hvilket oftest var ensbetydende med fængselsstraf.

Bogen fremstår som et godt håndværk, en solid forskning, der nu er formidlet i lokalhistorisk regi. Sproget er nøgternt, lay-outen traditionel funktionel og sine steder nærmest smuk. Udseendet hæmmes dog af fotos, der kunne have været af bedre teknisk kvalitet, hvilket der i forordet tages forbehold for; der er bevaret meget lidt fotomateriale fra stedet undtagen i gamle artikler og tryksager, så man har måttet tage, hvad der var, uanset kvalitet.

Samtidig er bogen gribende i sin fremmaning af billedet af de 1000 unge mennesker, som i åre-

nes løb gik igennem porten ind til "Prøven". Bag hver enkelt anbringelse lå dybt tragiske årsager, og så var disse drenge måske blandt de heldige, som samfundet tog sig af og gav en chance. Det lokalhistoriske perspektiv bør ikke skræmme socialhistorisk interesserede læsere bort.

Anne-Lise Walsted

Sonderweg, Exceptionalism, Peculiarities eller ?

Stefan Berger og David Broughton (red.): The Western European Labour Movement and the Working Class in the Twentieth Century, Berg, Oxford, Washington DC 1995, XVI, 286 s., £ 14,95, ISBN 1-85973-023-X

I de senere år er den internationale diskussion om arbejderbevægelsens status taget til. I bl.a. "Archiv für Sozialgeschichte" 1994 (Christiane Eisenberg) og 1995 (Thomas Welskopp og Marcel van der Linden/Jürgen Rojahn), i "1999" 1990/3 (Marcel van der Linden/Wayne Thorpe), i "International Review of Social History" 1989 (Christiane Eisenberg), 1991 (Frank Broeze), "Labour/Le Travail" 36/1995 (John H.M. Laslett) og "European Journal of Industrial Relations" 1996/1 (Jelle Visser/Jeremy Waddington) er forskellige ansatser blevet diskuteret og eksempler præsenteret. Disse bidrag bygger på en efterhånden lang række monografier, der har sammenlignet arbejderbevægelsens udvikling i forskellige lande - det omfattende sovjetrussiske værk "Den internationale arbejderbevægelse" (bd. 3 og 4 foreligger også på dansk), der søgte at vurdere hele den internationa-

le arbejderbevægelses udvikling ud fra et marxistisk-leninistisk synspunkt ligger uden for denne diskussion.

Den foreliggende udgivelse forsøger sig med en ny tilgang, nemlig at vurdere arbejderbevægelsen over en længere periode, fra århundredets begyndelse til 1990'erne, for således at undgå de sædvanlige brud i 1914, mellemkrigstiden og efterkrigstiden. Desuden skulle det forsøges at bruge politisk og socialhistorie samtidig, dvs. arbejderbevægelsens og arbejderklassens historie. Udgiverne har til dette formål udvalgt syv vesteuropæiske lande, som pga. den historiske udvikling på forhånd forventedes at kunne sammenlignes, nemlig Storbritannien, Frankrig, Spanien, Italien, Tyskland, Nederlandene og Sverige. Udgiverne udarbejdede retningslinjer, som forfatterne af landekapitlerne skulle følge. Dermed skulle det sikres, at afsnittene til en vis grad ville behandle de samme problemer for i det hele taget at skabe grundlaget for en sammenligning. Forfatterne blev imidlertid stillet frit med hensyn til, om de ville følge en kronologisk eller emnemæssig fremgangsmåde; det viste sig, at det franske og italienske afsnit struktureredes efter emne — specielt Susan Milner for Frankrig anlagde en socialhistorisk synsvinkel - mens de andre fulgte en kronologisk fremgangsmåde.

De syv forfattere arbejder ved forskellige britiske universiteter med undtagelse af van Voss fra Utrecht, som har skrevet det nederlandske bidrag. Landebidragene er hver på ca. 30-35 sider inklusive til dels omfangrige literaturlister, desuden findes en kort indledning ved udgiverne og en næsten 20 sider lang sam-

menfatning af resultaterne ved Stefan Berger. I et statistisk tillæg findes oversigter over landenes fagorganisationers og arbejderpartiers medlemstal, faglig organisationsgrad, arbejderklassens omfang arbejderklasse forstås her som regel som industriarbejdere, i nogle tilfælde oplyses dog også om non-manual workers. Oplysningerne er ikke koordineret med hinanden, i Sverige var der således i 1990 3,8 mill. fagorganiserede, men kun 2,1 mill. arbejdere. Tillægget er værdifuldt, sådanne tal er vanskelige at finde, og de er et nødvendigt grundlag for de enkelte artikler.

Det er klart, at så korte artikler, der dækker over 100 års udvikling - forfatterne har alle måttet gå tilbage til sidste trediedel af forrige århundrede - kun kan forsøge at fremdrage de overordnede træk i udviklingen og nødvendigvis må nøjes med henvisninger til litteraturen.

Det har i mange år været et emne at diskutere forskellighederne de nationale udviklinger imellem; det har medført nærmest faste begreber som "American exceptionalism" og "Sonderweg" for Tysklands vedkommende. Disse begreber forudsætter, at der findes en "normal" udvikling, som de andre afviger fra. For USAs vedkommende har "exceptionalism" været brugt til at begrunde fraværet af et stort arbejderparti, den tyske "Sonderweg" skulle forklare det borgerlige demokratis relativt svage stilling. Den "normale" udvikling kunne især findes i det britiske system. Der findes dog også en påstand om "the Peculiarities of the British".

Berger har i en tidligere afhandling (*The British Labour Party and the German Social*

Democrats 1900-1931, 1994) gjort op med denne forestilling. Han hævder her, at der til trods for væsentlige forskelle er langt større overensstemmelser end forskelle. Det, der har optaget ham, er at analysere, hvorfor arbejderbevægelserne trods samme sprog har udviklet forskellige dialekter, for at bruge et billede. Han bortforklarer ikke de eksisterende forskelle, men søger at analysere dem på baggrund af en grundlæggende overensstemmelse: modsætningen mellem arbejde og kapital.

Der er helt klare forskelle i de analyserede landes udvikling, f.eks. religionens stærke stilling i Nederlandene, som har medført en tredeling af samfundet, Spaniens svagt udviklede økonomiske strukturer, som havde betydning for anarkosyndikalismens styrke, centralmagts svage position i Italien, som er grundlag for store regionale forskelle også i arbejderorganisationerne. I Tyskland medførte organiseringen af landet i to stater med modsat samfundspolitisk målsætning en politisk deling af arbejderklassen efter stater: den kommunistiske opposition blev meget svag i Vest, medens den socialdemokratiske retning knap nok vandt organisatorisk fodfæste i øst efter 1990.

Men trods disse forskelle, som betød at arbejderbevægelsen reagerede forskelligt, netop udviklede dialekter, er overensstemmelserne store. I alle de undersøgte lande er således 1970'erne præget af en styrkelse af den politiske og faglige arbejderbevægelse, som i Italien ganske vist gik til det kommunistiske parti og i Sverige til socialdemokratiet, men i det væsentlige var de to partier ikke så forskellige. Ligeledes er arbejderklassens

sammensætning præget af nærmest identiske udviklinger fra 1950'erne og frem. Først i 1950'erne kom det store brud med landet, hævdes det for Frankrigs vedkommende, indtil da havde ca. 1/3 af den arbejdende befolkning arbejdet på landet (s. 215). Kvindernes definitive indtog på arbejdsmarkedet kom i 1960'erne — der var mindre tidsmæssige forskydninger landene imellem.

Arbejdernes selvorganisering i fagorganisationer med tilknyttede arbejdsløshedskasser, sygekasser, boligorganisationer, brugsforeninger, sport- og kulturorganisationer fik en væsentlig rolle i alle lande, også der hvor religiøse foreninger overtog dele af disse for arbejderne centrale funktioner som i Italien eller Nederlandene, men ikke i Spanien eller Sverige. I alle lande fandtes tendenser i specielt de store socialdemokratiske partier til at omdanne sig fra arbejderpartier til brede folkepartier med appel til alle sociale grupper, kombineret med også en programæssig omstilling fra en eller anden slags socialistisk målsætning til en mere almen humanisme. Denne udvikling fandt sted på forskellige tidspunkter, i Nederlandene allerede i 1945-46, men har i intet af landene ført til andet end midlertidige stemmefremgange delvis kombineret med en organisatorisk svækkelse.

Den økonomiske opsvingsperiode, der dominerede fra 1950'erne til 1970'erne, var overalt en afgørende faktor ved integrationen af arbejderbevægelsen og svækkelsen af dens selvstændige samfundsmæssige rolle. Problemet er mere differentieret end det lykkes at fremstille det i bogen, men det er et

afgørende moment, at det bliver arbejdernes erfaring, at en økonomisk fremgang også kom til at gavne dem. Skolerne havde i forvejen en betydningsfuld rolle i integrationsprocessen, et problem August Bebel havde gjort opmærksom på allerede før århundredskiftet.

De modsætninger der findes, f.eks. faglært-ufaglært, køn, nationalt tilhørsforhold, religion og andre kulturelle forskelle, regionale modsætninger osv., kunne medføre en ny vurdering af forståelsen af arbejderklassen som det centrale analyseinstrument. Det bliver ikke klart, om det er Stefan Berger konklusion, men han anfører, at det er en tendens blandt arbejderhistorikere for tiden. Men de ovenfor nævnte modsætninger har eksisteret i hele århundredet, bevægelsens historie består for en meget stor del i kampen om overvindelsen af de sekundære modsætninger for at kunne føre klassekampen. Århundredets arbejderhistorie er præget af opløsningen af gamle strukturer og udviklingen af nye. Bevægelsens reaktion på disse processer er til en vis grad forskellige afhængige af omstændighederne, men der er ikke meget der tyder på, at grundlaget for arbejderbevægelsen har forandret sig afgørende fra 1900 til 1995. Måske er det snarere sådan, at nogle historikere har troet, at arbejdere var et synonym for bedre mennesker og ikke en social og økonomisk kategori.

De udvalgte lande og det deraf følgende begrænsede litteraturgrundlag medfører, at afhandlinger, som kunne have bidraget til at afprøve de sammenfattende overvejelser, ikke bliver inddraget; fra Skandinavien kunne nævnes Einhart Lorenz' "Arbejderbevægelsens historie" fra

1972-74 og Claus Brylids "Den demokratiske socialismes genembrudsår" fra 1992, som begge anlagde et internationalt perspektiv. Men også med disse lakuner i den historiske baggrund, virker de her foreliggende analyser som frugtbare. Det er dog en forsømmelse, at marxismens rolle næsten ikke diskuteres - eller for den sag skyld andre teoretiske standpunkter, der har haft betydning i arbejderbevægelsen.

Gerd Callesen

Kommunisme i Tyskland 1945/46

Dokumente zur Geschichte der kommunistischen Bewegung in Deutschland. Reihe 1945/46. Bd. 4 Protokoll der Reichskonferenz der KPD 2./3. März 1946.

Udg. af Günther Benser og Hans-Joachim Krusch, K. G. Saur, München 1996, XIV, 769 s, DM 380.-, ISBN 3-598-11118-5

I foråret/sommeren 1996 førtes i Tyskland en til tider omfattende diskussion, om sammenslutningen af SPD og KPD til SED i østzonen i april 1946 var en tvungen eller frivillig sammenslutning. Spørgsmålet var, om kommunisterne tvang socialdemokraterne ind i det nye parti i ly af de russiske bajonetter. Det er rigtigt, at besættelsesmagterne blandede sig i de politiske forhold i Tyskland: I øst blev enhedspartiet fremmet, i vest blev det ikke tilladt. Der fandtes andre forskelle, det centrale er, at besættelsesmagterne ikke indrømmede den tyske befolkning selvbestemmelsesret.

På baggrund af erfaringerne fra nederlaget til nazismen eksisterede der imidlertid et udbredt ønske om et enhedsparti blandt

tyske arbejdere. Det er svært at afgøre, om flertallet ønskede den udvikling SED tog nogle år senere, sandsynligheden taler ikke for det, men i 1945-46 var viljen til arbejderenhed udpræget. De programlignende udtalelser fra de to partier og senere SED dækkede også over noget andet end et kommunistisk program i gængs forstand. Der fandtes således en forestilling om en særlig tysk vej til socialismen eller dog i det mindste, at der måtte tages hensyn til de betingelser, der fandtes i Tyskland (smlg. Ulbricht s. 385). Det var en naiv forestilling på baggrund af den verdenspolitiske konstellation, men den var en bestanddel af den antifascistisk-demokratiske overgangsordning, som var et dominerende element i partiernes overvejelser om fremtiden. I østzonen søgtes dette realiseret bl.a. ved en jordreform, ved at overføre nazisters egendom til en slags folkeeje, ved at fratage den hidtil herskende klasse dens økonomiske magt. Det var besættelsesmagtens politik, men SPD og KPD var enige med Sovjetunionen i den. Diskussionen i 1996 går i virkeligheden meget på det socialistiske indhold i sammenslutningen mellem SPD og KPD.

Efter 1990 er der udkommet flere omfattende kildebind med materiale fra de politiske diskussioner umiddelbart efter befrielsen, men allerede i 1959 udkom et omfangsrigt bind "Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung", der dækkede perioden maj 1945 til april 1946. I og med at kilderne publiceres skabes et grundlag for en faktuel diskussion af udviklingen. Det er et spørgsmål om en tilsvarende tæt kildeoverlevering findes for de borgerlige partier, men for SPD

i østzonen og vel også i de vestlige zoner - burde der være arkivgrundlag for lignende udgivelser. Et første omfattende bind med SPD-kilder er udgivet af Andreas Malycha, en østtysk historiker med tilknytning til PDS, på SPD's forlag i 1995 (*Auf dem Weg zur SED*). Der er tale om et udvalg af lokale SPD-dokumenter og ikke som i KPD-bindene om en fuldstændig udgivelse af den centrale partiorganisations materialer.

I dokumentserien om kommunismens historie 1945-46 udgives i en overordentlig tæt kildeoverlevering KPD's centrale interne materialer fra dette år. I det foreliggende bind publiceres protokollen for KPDs første rigskonference i marts 1946 - den skulle oprindeligt have været udgivet i 1946. Udgivelsen er forsynet med forskellige bilag: Resolutionsudkastet om KPDs aktuelle opgaver og partiets boligprogram, ca. 180 henvendelser til konferencen vedr. KPDs aktuelle opgaver (s. 402 -669), diverse rundskrivelser, notater fra Wilhelm Pieck, statistisk materiale, 1074 noter og materiale vedr. de 180 henvendelser. En af udgiverne, Günter Benser, har i "Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung" 3/95 analyseret henvendelserne nøjere, dvs. analysen af dokumenterne er begyndt. Det er korrekt, at kildeudgivelsen generelt ikke blandes sammen med en mulig interpretation.

Konferencens store flertal kom fra østzonen, men der var ca. 60 deltagere fra de tre vestlige zoner, der dog prægede diskussionen stærkt (18 ud af 39 bidrag). Alt i alt var der små 400 delegerede og gæster. Dagsordenen bestod i 1) diskussionen om sammenlutningen med SPD, 2)

KPDs næste opgaver i den antifascistisk-demokratiske enhedsfront og 3) diskussionen af forskellige programmatisk udtalelser.

Som i seriens forudgående bind følger udgivelsen de oprindelige aktstykker nøje, langt de fleste er genoptrykt i faksimileret form. Kun der, hvor forlæggene var for ulæselige, er der foretaget en afskrift. Annotationen er omhyggelig og omfattende. Personoplysningerne er dog ikke altid lige udførlige, men med udgivelsen af femte bind følger registrene, og det vil så være muligt at koordinere personoplysningerne i de fem bind.

Diskussionsbidragene viser forskelle mellem repræsentanterne fra øst og vest. Selvfølgelig var der ikke i de ti måneder siden maj 1945 opstået dybtgående modsætninger mellem de fire zoner, men erfaringerne med besættelsesmagternes modsatte tiltag havde allerede skabt grundlag for forskellige vurderinger. Der var også antydninger af forskelle mellem partiansatte funktionærer og delegerede fra driftsorganisationer. I det mindste virker enkelte funktionærers indlæg ret skematiske, helt orienteret mod hvad der foregik i østzonen og fuld af beklagelser over undertrykkelsen af den frie meningsdannelse i vestzonerne. De fremhævede således, at de fleste socialdemokrater ville enheden, men en lille klike under ledelse af Kurt Schumacher forhindrede den; kliquen var åbenbart ikke så lille endda. En delegeret fra Salzgitter, som arbejdede i metalindustrien der, skildrede en anden linje i forbindelse med enhedsarbejdet, nemlig et faktisk enhedsarbejde i virksomhederne, som havde betydning, at socialdemokraterne selv var in-

teresseret i samarbejdet. Det ser forøvrigt ud til, at denne delegerede, Erich Söchtig, er ukendt for udgiverne (hans arkiv findes i ABA).

I modsætning til diskussionen på konferencen, som i meget høj grad koncentreredes om enhedsforhandlingerne, var emnerne i henvendelserne til konferencen mere spredt. Enhedsforhandlingerne var kun et af flere emner. Det, der optog folk mest, var forholdet til afnazificeringen - for ca. 50% af henvendelserne var dette ét af emnerne. Men spredningen af emnerne var stor, som et diagram i bindets slutning viser udgiverne er her gået ud over en kildepublications ramme. Interpretationen letter imidlertid vurderingen af de ca. 180 aktstykker.

Som de tidligere bind er dette et fremragende stykke udgivesarbejde, også bogens form er fremmende for arbejdet med den. Det vil være ønskværdigt, at andre partiers kilder blev fremlagt på samme omhyggelige facon.

Martin Andersen

Træindustriarbejdere gennem 100 år

Søren Federspiel og Henning Grelle: 100 år med træ og maskiner, Træindustriforbundet i Danmark, København 1995, 165 s., ISBN 87-985523-0-9.

Denne jubilæumsbog for og om Træindustriforbundet i Danmark giver et fyldigt indblik i træindustriarbejdernes historie fra 1895 og op til i dag. Søren Federspiel har skrevet om tiden frem til 1945 og Henning Grelle om tiden efter. Forfatternes hensigt har tydelig- og heldigvis ik-

ke været at begrænse sig til organisationens historie centralt og lokalt, hvilket fremgår både af kildelisten og fremstillingen, der rummer social- og kulturhistoriske dele. I forordet meddeler forbundsformanden, at det var ønsket, at denne udgivelse skulle fortsætte der, hvor jubilæumsskriftet fra 1945 slap, dvs. fortsætte historien men også f.eks. lægge vægt på de voldsomme omstruktureringer i industrien.

Selv om forbundet er noget atypisk ved fra starten at være en organisation af både faglærte og ufaglærte i træindustrien, har det i sin udvikling masser af fælles træk med andre forbund. Det være sig f.eks. problemer med at få områdets arbejdere organiseret, at løse faggrænsestridigheder med andre forbund, at kæmpe for reduktion af arbejds-skader, at præge områdets uddannelser, at acceptere kvindelige kolleger og ligeløn samt sammenlægninger med andre forbund.

Det er en sikker fremstilling af forbundets udvikling, men uden at der i den organisationsmæssige del af fremstillingen er de store nyheder og overraskelser at hente. Det er der derimod i de dele, der bygger på skriftlige og mundtlige arbejderberetninger. Maskinsnedker Michael Pedersen, født 1884, skriver bl.a. "Om aftenen læste vi Aftenbladet eller Aftenposten, far var ikke stærkt politisk interesseret, var nærmest radikal, men når der var valg til kommunestyret eller til Rigsdagen, stemte far som regel på Højre, på fars arbejdsplads (Hærens Tøjdepot) var ingen af arbejderne i fagforening, de stod alle i Højres Arbejder- og Vælgerforening og turde ikke stemme anderledes" (s. 35). Det er

værd at understrege, at det ligesåldt som i dag var en selvfølge i forrige århundrede, at arbejderne af sig selv bakkede op om fagforening og parti. Det opnåedes først i mange og lange kampe, at arbejderne flertal tilsluttede sig arbejderbevægelsen.

Walter Rasmussen, født 1914, fortæller om sit bestyrelsesarbejde i Århusafdelingen 1936-1953 bl.a. følgende: "Da vi selv havde arbejdsanvisning i afdelingen... sørgede vi naturligvis for, at de dårligst betalende arbejdsgivere fik den dårligste arbejdskraft. Vi kendte efterhånden medlemmerne, både de dygtige og de mindre dygtige, vi kendte de stabile og de mindre stabile..." (s.52). Han fortæller videre, at fagforeningen også påtog sig at administrere medlemmer, der kiggede lidt for dybt i flasken lidt for ofte: "Vi satte en sådan kollega under administration og lod konerne hente pengene i arbejdsløshedsperioder..." (s.58).

Til overraskelserne hører også træskoarbejderens arbejde på FDB's fabrik i Roskilde. Her kunne produktionen ikke helt standardiseres p.g.a. egnessige traditioner. "Franske træsko med rem var salgbar over hele landet på nær Fyn. Landmandstræsko med elletræs-bunde kunne sælges på Fyn og i Sønderjylland. Gjessøtræsko med andenaes-formet spids solgtes på Vestkysten. Basartræsko kunne sælges på hele Sjælland og med afhuggede snuder tillige i Aalborg, Vendsyssel og Himmerland, mens Næstved-træsko kun solgtes på Næstvedegnen" (s.23).

For mange vil det også være overraskende, at teaktræ allerede omkring 1907 blev anvendt herhjemme, men mindre overraskende at det var ØK, der i sit

nye hus, i Holbergsgade (Kbh.), benyttede det til alt snedkerarbejde (s.28). Mange vil heller ikke forvente, at plasticmateriale allerede omkring 1950 blev en konkurrent til træ, og forbundet måtte derfor indlægge plasticbearbejdning i sine kursusaktiviteter (s. 102).

Forfatterne har valgt at bryde fremstillingen en del gange med ekskursioner, der f.eks. omhandler enkelte arbejdspladser/virksomheder og brancher. Disse steder er blevet markeret med grønt papir, hvilket gør det muligt at orientere sig hurtigt i bogen, men ekskursionerne glider ikke naturligt ind i sammenhængen, og læseren bliver ikke i teksten forberedt på dem - bortset fra en eventuel melding om, at hovedteksten fortsætter 20 sider længere fremme.

Bogen indeholder et righoldigt billedmateriale - spredt tidsmæssigt, geografisk og branchemæssigt, men desværre er der en del fejl og mangler. Det kan være en fejlplacering, som f.eks. på s.78, hvor billedet viser en arbejder ved en båndsav på en fabrik i Langaa (Midtjylland), og billedteksten fortæller, at det er en af de farligste maskiner. Hovedteksten omkring billedet fortæller om møbelfabrikker i Lille-rød (Nordsjælland) - uden at omtale farlige maskiner. Tyve sider længere fremme fylder omtalen af arbejdsulykker til gengæld flere sider uden et billede af de farlige maskiner. Andre steder er der endvidere en afstand på 20-30 år mellem hovedtekstens tidsbeskrivelse og billedernes.

I det hele taget er der en mangel på finish i redigeringen, som også havde kunnet opfanges gennemtagelser, hvoraf den dobbelte omtale af Novopan Træindustri A/S (s. 60-63 og s. 71) er den

værste, samt en række steder med indforståeth især omkring de ældste arbejdererindringer.

Fremstillingen har endvidere nedtonet det politiske stof i en sådan grad, at nogen kunne tro, at forfatterne er ramt af den postmodernistiske virus. Det er en fejl at undervurdere de politiske aspekter af de faglige organisationers arbejde; der er en snæver sammenhæng mellem fagligt og politisk arbejde og det bør ikke udelades af et helhedsbillede af et forbunds udvikling gennem 100 år.

Trods disse indvendinger, er det en vellykket fremstilling, som godt kan få sin betydning ved medlemmernes afgørelse om forbundets videre udvikling. Hvis denne afgørelse ender med en sammenslutning med andre til et nyt forbund, som alt nu tyder på, er det godt, at Træindustriforbundet har fået sat et værdigt punktum for sit hundredårige arbejde.

Erik Bartram Jensen

Arbejde og kultur

Kirsten Folke Harrits og Ditte Scharnberg (red.): Skæringspunkter. Debatbog om arbejde og kultur, Husets Forlag, Århus 1995, 242 s., kr. 200.-, ISBN 87-7483-342-1.

Egentlig burde jeg ikke anmelder denne bog, da jeg er intellektuel og akademiker med en eksamen fra et dansk universitet. Jeg hører dermed til den nye undertrykkende klasse, som Erik Jørgen Hansen skriver så kontant om i bogen (s. 18-24) efter inspiration fra amerikaneren Erik Olin Wright, selvom jeg ikke selv føler det sådan. Og jeg er ikke i stand til at imødekomme

kravene til intelligensen, som én af bogens redaktører dikterer de intellektuelle (s. 163-65, Kirsten Harrits). Og intelligensen, som i 70'erne og begyndelsen af 80'erne nærmede sig arbejderklassen og interesserede sig for den, får også her i bogen et rap over fingrene for sin "omklamring" af arbejderkulturen, som et tredje indlæg er inde på (s. 116-18, Henry Mogensen). Noget som et andet indlæg dog opfattede som noget positivt (s. 102, Kirsten Harrits) og beklager, at denne interesse næsten ikke mere er til stede.

At denne bog så for over 60 procents vedkommende er skrevet af intellektuelle, skal man vel ikke lade sig forbløffe over, og at den ene redaktør og hendes mand (begge akademikere) selv klarer de godt 40 procent. De må så være at opfatte som rigtige vandbærere for arbejderne og tilhængere af en arbejdspladsorienteret arbejderisme med interesse for arbejdets kulturelle dimension.

Bogen indeholder fornuftige kapitler, som må kunne bruges i sammenhæng med arbejderuddannelse, men gennemgående i de centrale kapitler (især af Flemming og Kirsten Harrits) går dolkestødslegenden: at arbejderklassen er forrådt af den socialdemokratiske arbejderbevægelse. Nu da kommunismen nærmest er ved at forsvinde i Danmark (væltet sig selv), bør Socialdemokratiet komme til fornuft og rette sig efter, hvad enkelte fagforeninger tror, Carl Scharnberg har stået for, og hvad en flok frusterede venstreorienterede mener (s. 107, Kirsten Harrits). Det sker samtidig med, at et forbund som SID bliver fremhævet som eksemplarisk (s. 102-05, 156, 157), selvom det er so-

cialdemokratisk domineret. Denne modsigelse reflekteres mærkeligt nok ikke i bogen. Hvad jeg derimod godt kan lide ved bogen, er optryk af 13 digte i en pæn opsætning.

Denne debatbog om arbejde og kultur er et resultat af 10 seminarer fra sept. 1992, arrangeret af SID Århus kommunale- og jernbanearbejdere og Åstedet (kulturværksted for arbejdsliv og arbejderhistorie). Og ikke mindre end 21 bidrager med større og mindre indlæg samt digte. Men det er de to Harrits'er, der teoretisk og metodisk bærer bogen med deres "stridbare" indlæg. Og de andre bidragsydere er nærmest at opfatte som vandbærere for dem med undtagelse af svenskeren, professor Maths Isacson, der redegør for Arbetets Museum og indsamlingen af arbejdsminder i Norrköping og om ligheder og forskelle i svensk arbejderkultur (s. 133-48).

Bogen er delt op i hovedkapitlerne: om arbejdsdeling og klassekamp, om solidaritet, om arbejderkultur, om kulturopfattelser, om kulturbrud og læreprocesser, om kulturbrud i internationalt perspektiv og om menneskerettigheder og demokrati, hvor hvert hovedtema har flere forfattere.

Det kunstcentrerede kulturbegreb sættes i bogen under diskussion, og den statslige kulturpolitik kritiseres af samme grund, fordi der her mere er tale om kunstpolitik end kulturpolitik.

Det kan iflg. Flemming Harrits gå så galt, at "kulturpolitikken fungerer mere og mere som en forskønnende kompensation. Og netop derved bliver den på sin skjulte bagside til et stykke barbari" (s. 176) og ikke en frigørende samfundsmæssig kraft. Jeg mener, at en sådan formulering

ring er udtryk for demagogi inspireret af Martin Andersen Nexø, der som bekendt engang talte om kultur og barbari. Enhver ved jo, at Kulturministeriet (Ministeriet for kulturelle anliggender) i praksis er et ministerium for kunst. Selvom flere kulturministre har forsøgt at udvide kulturbegrebet, så er det aldrig rigtigt blevet til noget. Men det kan vel også være reelt nok at have et ministerium, hvis opgave er at støtte kunsten i Danmark. Et bredere kulturbegreb må i hvert fald også inddrage, hvad der foregår i et undervisnings-, bolig-, arbejds- og socialministerium. Det kan kun lade sig gøre, hvis man forestiller sig et superministerium for kulturelle anliggender, der koordinerer de nævnte og måske andre ministerier og bliver det vigtigste ministerium i staten og ikke som i dag, hvor ministerier for økonomiske anliggender har den centrale placering. Noget som Flemming Harrits ikke kommer ind på.

John Mølgaard har skrevet forord til bogen. Han er glad for dette "samarbejdsprojekt mellem håndens og åndens arbejdere" og er inde på det kulturelle forræderi, som Socialdemokratiet og store dele af fagbevægelsen er skyld i. Man må så gå ud fra, at han som mangeårig oplysningssekretær i SiD ikke har bidraget for meget til denne påståede trafik - eller skal hans vurdering opfattes som grundlagt i samme selvmodsigelse i forhold til SiDs politiske position.

Men ellers er flere af bidragyderne inde på, at kendskab til arbejdernes historie er vigtig, men den skal skrives af arbejderne selv, da alle andre forvrænger den. Det har Åstedet så påtaget sig ved at indsamle arbejdererindringer,

udgive dem og afprøve erfaringsmodeller som en slags "mentalthygienje" og oplæring til klassekamp. Åstedets erindringsindsamlinger går ud fra et klassekampsperspektiv; det er der ikke noget i vejen med, men det blokerer for andre erfaringer, som også kan findes i erindringer. Dermed udgrænses andet arbejderkulturhistorisk materiale, der ikke kunne klare klassekamp-testen. I sammenhæng med understregningen af den historiske dimension kan egnspil nævnes. I bogen fortælles om et, der handler om fabrikken Danfoss på Als (Anne Marie Just Seehagen, s. 127-32).

Forskellige indlæg giver præcise beskrivelser aflivet på arbejdspladsen og iagttagelser af modgang og fortrædeligheder i livet, og arbejdsløshed fremhæves som nutidens svøbe. Flemming Harrits opstiller krav til en ny grundlov, hvor retten til arbejde og social trykthed skal indgå, noget som han mener allerede findes i FN erklæringens artikel 22, men ikke i den danske grundlov (s. 226-28).

Et længere indlæg af Kirsten Harrits (s. 61-109), "Om solidaritetens historie", forsøger at beskrive debatten om arbejderkultur fra 1870'erne og frem til i dag med udgangspunkt i bogen "Arbejderkultur", skrevet af Julius Bomholt i 1932. Især er hun optaget af denne socialdemokratiske tanker om solidaritet som kulturel idé og hans skelnen mellem en udjævningsteori og erstatningsteori. Den første forbinder vi i dag med borgerliggørelse og den anden, som står for den modsatte tankegang, vil erstatte den med arbejdernes verden. Vi kunne kalde denne holdning for arbejderliggørelse af staten. K.H. mener, at udjævningsteorien har

sejret, trods forsøg på at undgå det fra bl.a. kommunistisk side gennem deres organisationer (s. 101). Spørgsmålet er, om hun har ret. Det mener jeg ikke. Hvis man virkelig går ind for det brede materialistiske kulturbegreb, som hun og Flemming Harrits påstår, at de gør, og lod det afprøve i detaljer på det danske samfund, ville man komme frem til, at vi har at gøre med et socialdemokratisk samfund, der trods mange "kompromiser" er båret grundlæggende af noget, der stadig ligner en solidarisk tankegang. De borgerlige partier er klar over dette, for hver gang de har magten, er det netop disse solidariske tiltag og løsninger materialiseret i stort og småt, som de sætter ind over for og forsøger at fjerne. Hun kan åbenbart ikke se skoven for bare træer. Derfor bliver kritikken i bogen som allerede påpeget for upræcis.

Et andet frontalangreb i bogen er rettet mod den danske fagbevægelse. Det "kapitalistiske samfund" kan man forvente sig hvad som helst fra, men fagbevægelsen bør være pletfri. Det er den ikke, da den nærmest er apolitisk og socialdemokratisk, og især det sidste er jo galt.

Interessant læsning i bogen er underkapitler om arbejderuddannelsens historie og fremtidens voksenuddannelser, for det må vel være her, at arbejderliggørelsen skal sættes ind af fagbevægelsen - bl.a. på egne skoler. Men det gør den åbenbart ikke iflg. debatbogen, hvor kritikken mod Fagbevægelsens Interne Uddannelser refereres (John Mølgaard s. 9; Kirsten Harrits s. 102).

Mogens Bengtsson (s. 187-95) stiller to grundlæggende spørgsmål til voksenuddannelse og ar-

bejderuddannelse: Hvilket menneskesyn skal lægges til grund for indlæringen, og vil man have en uddannelsessituation, som er frigørende eller undertrykkende/bevarende? Og han skitserer udviklingen i selve indlæringsprocessen. I arbejderuddannelsens første periode med studiekredse og læseklubber var bogen i centrum styret af de intellektuelle. Efter 2. Verdenskrig afspejler taylorismen sig også i voksenundervisningen med manualer bygget op med underviserens oplæg, faste gruppeopgaver og rigtige svar. Tredie periode fra midten af 1960'erne prægedes af humanister og psykologer. Nu skulle man ikke lære fakta, men blive klogere på menneskelige aspekter og processer og ikke mindst sig selv (sensivitetstræning). En ny retning kom i 1970'erne med erfaringsbaseret undervisning. Deltagerne skulle nu finde viden frem i relation til deres erfaringer, behov og interesser i forhold til bestemte problemstillinger. Det blev til projektarbejde med indbyggede problemløsningsmodeller, cases, fremtidsværksteder, forumteater m.m. Denne form for politisk og frigørende undervisning bygger på en klassekampsteori. Problemet i dag er iflg. Bengtsson, at de nye generationer, der kommer til arbejderskolerne, ikke har den samme erfaringsverden som den ældre generation og ønsker en faktaviden fortalt og formidlet på en måde, som kunne minde om arbejderuddannelsens første periode.

Hanne Pontoppidan (s. 196-202) uddyber det ved at citere arbejdsgivere for at sige, at specifikke faglige kvalifikationer ikke er nok på en arbejdsplads i dag. Der kræves også personlige, sociale og kulturelle kvalifikati-

oner, hvad man så skal forstå ved det. Noget som på de danske handelshøjskoler går under navnet fabrikskultur og virksomhedskultur eller organisationskultur og arbejdskultur, hvor det at samarbejde er sat i centrum. Der findes om dette emne en ret omfattende (udenlandsk) litteratur, der i hvert fald indtil nu ikke går ud fra arbejdernes verden, men arbejdsgivernes.

Det ser ikke ud til, at debatbogens redaktører er opmærksomme på dette. De har været mere optaget af at få bidragsyderne til at beskrive og puste liv i den del af arbejderkulturen, der tidligere var at finde på arbejdspladserne. Noget som én af bidragsyderne ikke tror på (Leif Haurum, s. 126). Han ser derimod "store muligheder for kulturel udfoldelse blandt arbejdere i fritiden".

Man kan undre sig over, at der i hovedkapitlet om arbejderkultur ikke findes indlæg, hvor der skelnes mellem arbejderkultur og arbejderbevægelsens kultur. Det ville give mulighed for at få præciseret, hvad det er, vi taler om, og hvor vi er henne. Sådan som bogen fremtræder, drejer det sig om arbejderkultur (Kirsten Harrits, s. 149-51), og her er der jo mange forskellige typer af arbejdspladser med faglærte og ufaglærte. Og på en arbejdsplads findes der også dele af en arbejderbevægelsens kultur repræsenteret af fagforeningerne, foruden hvad arbejdsgiverne kan finde på (jfr. ovenfor). En helhedsorienteret arbejderkulturopfattelse kan ikke afgrænses til en arbejdsplads. Den må også inddrage stedet, hvor man bor, levevis og fritid. Det samme gælder for arbejderbevægelsens kultur med det interne foreningsliv i bredeste forstand og de udadvendte faglige og politiske aktiviteter og

fremstød. Når der i bogen lægges vægt på, at fagbevægelsen påtager sig disse helhedsorienterede aktiviteter, er det nærliggende at få den tanke, at der med debatbogen forsøges en revitalisering af en syndikalistisk tankegang: Arbejdspladsen som udgangspunkt for omvæltning af samfundsforhold.

Bogens forfattere står ikke på samme standpunkt, har ikke de samme vurderinger og de samme konklusioner. Det er med andre ord en debatbog og kan trods de kritiske bemærkninger anbefales netop som debatoplæg. Irriterende er det dog, at man i indholdsfortegnelsen ikke kan se, hvem der har skrevet hvad. Ligesom et register burde have været tilføjet.

Flemming Hemmersam

Slagteriarbejdere gennem 100 år

Henning Grelle og Knud Knudsen: Gris på kniven. Slagteriarbejdernes arbejde og organisation i 100 år. Udgivet af NNF, København 1995, 194 s., ISBN 87 89 09706 8.

Jubilæumsbogen for slagteriarbejderne i Danmark fortæller fyldigt om deres historie fra 1895 til 1995. Hovedvægten er lagt på beskrivelsen af organisationens arbejde med at tackle løn- og arbejdsforhold - herunder navnlig den teknologiske udvikling. Forfatterne har rimeligt nok valgt at give en geografisk spredning af organisationens historie både i tekst- og billedmateriale og får dermed understreget, at slagteriarbejderforbundet var en landsorganisation. De har ligeledes indarbejdet organisationens historie i den nationale og internationale udvikling - især

for perioden 1895-1945. Denne periode fylder dog kun en 1/3 af bogen, og dermed er de sidste 50 år af historien kvantitativt tilsgit opprioriteret. Der bruges imidlertid alt for mange sider på beskrivelse af akkordarbejdet - ca. 40 sider. Fremstillingen kører for meget i tomgang, og læsningen bliver kedelig.

Bogen er opbygget kronologisk og overskueligt i korte kapitler med overskrifter, dog svigter kronologien med hensyn til de indlagte fem "grisefarvede" kapitler, der viser nutidige produktionsprocesser fra store arbejdspladser. Tre af disse kapitler er malplaceret i hovedtekstens omtale af forhold i 1950'erne, hvilket virker forstyrrende.

Bogen er rig på velvalgt illustrativt materiale, dog er der mangler, der understreger vigtigheden af billedarkivarisk arbejde. En del fotografier mangler oplysninger m.h.t. årstal, person- og stednavne - især når det drejer sig om personer "på gulvet". Mangelen ved de nyere fotografier burde vel have kunnet undgås.

Udover det traditionelle skriftlige kildemateriale har forfatterne fornuftigvis også brugt erindringsmateriale, men desværre er det sjældent særlig interessant og spændende læsning. Overraskende nævnes fiktionslitteratur i litteraturlisten, men man finder ikke direkte spor fra anvendelsen af den.

Man savner nogle dybdegående interviews, således at nogle centrale problemstillinger kunne have været diskuteret og belyst. Det gælder f.eks. en af erindringerne skrevet af Åge Christian Jensen, hvor han kommer ind på nogle underbelyste konsekvenser af at blive valgt til arbejdsstudietillidsrepræsentant. Han nævner

den nye følelse af at få indflydelse, og kravet om, at han altid skulle gå foran med et godt eksempel, og at der ikke var plads til afvigelser (s. 91). Desværre uddyber han heller ikke sin påstand om, at det kunne være koldt på toppen.

Et andet emne, der kunne have været levendegjort og diskuteret ved interviews, er påstanden (s. 122) om, at mange kvindelige slagteriarbejdere stemte imod ligeløn i 1965 af frygt for at miste jobbet. Et tredje emne kunne være den fagpolitiske opposition i forbundet, som både bliver behandlet for anonymt og for overfladisk. Man savner således en gammel kommunist, der kunne fortælle om sin deltagelse i den overenskomststridige strejke i Nørresundby i 1953. Ligeledes havde det været interessant, at få Kurt Eskildsens egen beretning om Schaub-konflikten i Nyborg i 1971, som han som tillidsmand deltog i med afskedigelse som følge, og hans efterfølgende arbejde med foreningen Arbejder-solidaritet og den århusianske studenterfront - et samarbejde der bl.a. resulterede i den kritiske Slagterirapport.

Bogen giver nok indtryk af fagoppositionel aktivitet, men den forbliver tavs om dens styrke og indflydelse i organisationen lokalt og centralt. Vi får f.eks. ikke at vide hvilke syndikalister, kommunister, folkesocialister og venstresocialister, der var tillidsmænd, afdelingsformænd og hovedbestyrelsesmedlemmer. Indflydelsen kan ikke have været helt ringe, da man ellers næppe kunne forklare, hvorfor en del overenskomstforslag - anbefalet af forbundsledelsen - ikke blev vedtaget ved urafstemning blandt medlemmerne. Det er iøvrigt tankevækkende, at denne

modsatning ikke medførte, at bunden skiftede toppen ud på efterfølgende kongresser. Hvorfor skete det ikke? Spørgsmålet bliver desværre ikke overvejet i bogen.

Et andet interessant spørgsmål er, hvordan det kunne være at forbundet (medlemmerne?) skiftede holdning i det meget væsentlige spørgsmål om akkordarbejde. Fra hård modstand indtil ca. 1960 til accept og forsvar efterfølgende. Det ville have været rart, om forfatterne havde reflekteret over dette i en del- eller afsluttende konklusion.

Bogen kommer indirekte til at formulere et generelt og centralt spørgsmål om magtforholdene i samfundet: Hvorfor kan fagbevægelsen ikke få afskaffet arbejdsforhold med højt tempo og monotoni, som er skadeligt for krop og psyke? Slagteriarbejderne har med den ene undersøgelse efter den anden kunnet dokumentere de helbredsnedbrydende arbejdsprocesser på slagterierne, men der er ikke gennemført væsentlige forbedringer i 20-25 år. Det er afmagts historie man læser, og forfatterne reflekterer ikke nok over dette. De indser, at løsningen ikke længere er at få akkordarbejdet fjernet, da time-lønsarbejdet ikke giver garanti for temponedsættelse, og håber på fremtidig hjælp fra politikerne og organisationens kræfter.

Det de ikke tager fat på, er magten over arbejdets organisering og den anvendte teknologi. Magten som virksomhedsejerne har, men også må udøve i en form for afmagt over for den kapitalistiske markedsøkonomi. Med andre ord må fagforeningerne også have fjernelsen af markedsøkonomien som mål, hvis de vil gavne deres medlemmer bedst muligt.

Bogen rummer ikke mange overraskelser og interessante ting, men nogle af disse er f.eks.

at forbundet, som fra starten havde både faglærte og ufaglærte medlemmer, først i 1954 afskaffede delingen i faglærte og ufaglærte afdelinger,- at statsminister Stauning i 1932 med held fik overtalt forbundets ledelse til at anbefale et mæglingforslag indeholdende lønnedgang. Medlemmerne nedstemte det, - at slagteriarbejderne tilsyneladende først i slutningen af 1980'erne blev kritiske overfor de sundhedsskadelige stoffer i produkterne.

Men bogen er ikke skrevet til historikere, jubilæumsbøger har et andet formål, og til trods for de ovenstående kritiske anmærkninger vil medlemmerne i bogen kunne finde centrale forhold i organisationens udvikling beskrevet i koncentreret form og kan ud fra fremstillingen diskutere om f.eks. satsningen på arbejdsmiljø og -teknologi er den rigtige vej fremad. Genren kræver egentlig, at forfatterne må overveje, hvordan de med analysen fremmer diskussionen om organisationens udvikling.

Erik Bartram Jensen

Dreyfus og krisen

Robert Elliot Kaplan: *Forgotten Crisis. The Fin-de-Siècle Crisis of Democracy in France*, Berg Publishers, Oxford 1995, 211 s., £ 34,95, ISBN 1-85973-032-9

Historien om Dreyfus-affæren Her én af Historiens gode historier. En jødisk artilleri-officer, Alfred Dreyfus, dømmes 1895 for at sælge franske militærhemmeligheder til tyskerne. Han degraderes og deporteres til Djæv-

leøen. Højrefløjens antisemitter og nationalister triumferer: en Judas afsløret, tyske rænker forpurret. Venstrefløjens radikale og socialister får et nyt bevis på borgerskabets skandaløse forfald: *Fin de siècle-krise!*

Efter et år bliver det klart, at Dreyfus er uskyldig. Der går prestige i sagen. Hærledelsen fabrikker falske beviser og den vildførte regering nægter at genoptage sagen. Da skriver Zola sit berømte åbne brev *J'accuse - Jeg anklager*, som koster ham et års fængsel. Han må flygte til England. Brevet polariserer opinionen. Højre slutter op om hæren, kirken og en autoritær stat. Fremmedhadet får frit løb. Venstrefløj, frimurererne, protestanterne, de intellektuelle på skoler og læreanstalter mobiliseres til kamp for alle menneskers ret, uanset klasse, nationalitet, 'race' og religion. Menneskeretighedsligaen dannes, men også højreorienterede militante og aktivistiske ligaer. I 1899, på krisens højdepunkt dannes en regering 'til republikkens forsvar' under den radikale *Waldeck-Rousseau* med støtte fra socialister og nogle moderate, og med deltagelse af den første socialistiske minister nogensinde, *Millerand*. Da domstolen atter dømmes Dreyfus, benåder regeringen ham. Først 1906 frifindes han ved en tredje proces.

Dreyfus-affærens kerne var en bestemt demokrati- og samfundsopfattelse. Affæren gav magten til de radikale. Centrum og venstrefløj sluttede op om de borgerligt-demokratiske institutioner, også efterhånden socialisterne, der med *Jaurés* som frontfigur accepterede et medansvar. *Intellektuelle* følte fremover en særlig pligt til samfundsgengagement.

Omslaget til Robert Elliot Kaplans bog om *Den glemte krise. Demokratiets fin-de-siècle krise i Frankrig*, betegner bogen som *revisionistisk*, men den vil ikke *revidere* selve historien om Dreyfus-affæren. Kaplan fremsetter derimod en provokerende påstand om, at affæren skal vurderes som en slags gigantisk *cover up*, en begivenhed der blev udnyttet til at dække over noget helt andet.

Den radikale *Leon Bourgeois'* regering fra nov. 1895 til april 96 står centralt i Kaplans bog. Bourgeois var radikal teoretiker. Hans system, *solidarismen*, byggede på idéen om en social kontrakt - Bourgeois kalder den *quasi-kontrakt* og anskuer den som en juridisk forpligtelse - men var også inspireret af Bismarcks autoritære sociallovgivning i Tyskland. De radikale ville styrke demokratiet ved adskillelse af stat og kirke, indførelse af et ét-kammersystem fordi Senatet gav overrepræsentation til de konservative kræfter, en social omfordeling med sociale forsikringer og arbejderbeskyttelse, og en progressiv indkomstskat til erstatning for det ineffektive og uretfærdige afgiftsskattesystem.

Kampen om indkomstskatten var, hævder Kaplan, den virkelige demokratikrise. Skatten var storborgerskabets rædsel. Skulle det besiddelsesløse flertal kunne 'konfiskere' en del af de besiddendes indtægter og dertil forpligte dem til at oplyse deres indkomst til staten? Der var i Deputeretkammeret flertal for skatten. Højfinansens boycottede nu statslånsbeviser, så kursen skred, og statskassen fik problemer, og Senatet afslog bevillinger til den igangværende erobring af Madagascar. Bourgeois gik af. Den efterfølgende cen-

trum-højre regering tog skatten af bordet. Waldeck-Rousseau tog den ikke på sin regerings program i 1899.

I følge Kaplans tese blev radikale og socialister 1896-99 fikserede på Dreyfus, menneskeretigheder, kampen mod 'vievandskosten og sablen', mens borgerskabet smuttede i ly for indkomstskatten.

"Da arkitekterne (Poincaré, Reinach, Millerand, Aynard, Waldeck-Rousseau osv.) skulle realisere republikkens politiske struktur efter planen, viskede de stregerne på deres egen tegning ud. Det store flertal af franskmænd, de få såvel som de mange, fattede aldrig, hvad der var sket ved indførelsen af Den radikale republik [dvs. perioden 1899-1914]. Historien om, hvordan Den 3. republik [dvs. tiden 1870-1940] blev en sikker grund under storborgerskabet, har aldrig fundet vej til historiebøgerne" (p. 170).

Samfundets få store snød de mange små for en revolution ved at få en femte-kolonne af moderate placeret i magtens centrum:

"90'ernes demokratikrise i Frankrig var den voldsomste i Den 3. republiks historie, netop fordi indkomstskattekonflikten 1893-98 samlede alle de få på den ene side af det politiske skel mod alle de mange på den anden. De franske politiske filosofers design sikrede at flertalskoalitioner i fremtiden ville indeholde en vetobærende minoritet af repræsentanter for de få (...) Og de sikrede, at det store flertal af franskmænd - de få som de mange - aldrig kom til at fatte at fransk politisk struktur *med vilje* [min fremhævelse, HP] var skruet sammen som den var" (p.171).

Der er tale om en virkelig be-

vidst vildledning med Waldeck som den store skurk:

"Min tese er, at der ikke forelå nogen trussel af betydning mod republikken, og at Waldecks *formål* [min fremhævelse,HP] med at danne et samlingsministerium omfattende centrum var at undgå en ren 'venstre'-koalition, som kunne gå efter en revolutionær skattelovgivning. Waldeck-Rousseaus regering (...) præsenteredes som et 'ministerium til republikkens forsvar' alene for at sikre sin egen overlevelse" (p.5-6).

Hvad skal man mene om Kaplans tese? Man kan opfatte den på to måder: som en empirisk teori eller som et spørgsmål om et 'materialistisk' historiesyn over for et 'idealistisk'.

Empirisk må man vurdere hans påstand på de kilder og belæg, han bringer i marken. Her mangler efter mit skøn det afgørende materiale. Ingen udsagn fra de implicerede taler, artikler, breve, dagbøger el. lign. antyder nogen politisk studehandel omkring indkomstskatten og Dreyfus-affæren.

Kaplans omfattende kildemateriale er hentet fra aviser, magasiner, taler og erklæringer. Det viser Waldeck som modstander af indkomstskatten. Waldeck mente, at den krænkede Revolutionens princip om lighed ved at skabe en underklasse af ikke-skattebetalende borgere, mens afgifter ikke brændemærkede nogen. Denne opfattelse synes at have været ret udbredt i en del af det radikale vælgergrundlag af småbønder, småborgere, småhandlende og småfunktionærer. Det kan i øvrigt undre, at Kaplan har valgt helt at se bort fra tiden efter 1899, hvor den meget turbulente *Caillaux* uophørligt sloges for indkomstskatten uden held 1. Den indførtes

først 1917 under Verdenskrigen. Det fortsatte slagsmål tyder ikke på en speciel krise i 1896 eller 99, eller på at Waldecks regering byggede på en slags signalforvirring. Man kan vel også spørge, om indkomstskatten var så revolutionær. Det kejserlige Tyskland indførte den 1891.

Jeg synes, det er vanskeligt at se, hvilket empirisk kildemateriale kunne underbygge Kaplans tese. Hans problematik har mere med historiesyn end med empiri at gøre, dvs. med menneskesyn, moral og ideologi. Dreyfus-affæren er en magtfordrejnings-skandale, hvor retten bøjes og individets liv og velfærd ofres for hensynet til 'højere' værdier eller kollektive mål. Kampen for et ideal tager selvfølgelig opmærksomhed og kræfter fra andre problemer, skattereformer og den slags. Men hvad der er vigtigst, var faktisk præcis, hvad Dreyfus-affæren handlede om i 1896-99. De doktrinære socialister *Guesde* og *Vaillant* mente fx, at Jaurés' engagerede socialismen i en konflikt, der ikke angik arbejderklassens virkelige interesser, mens Jaurés og 'possibilisterne' fastholdt at enhver uret øvet mod et medmenneske, det være sig en *bourgeois*, også var en uret mod socialismen. Det syn man vælger, bestemmer selvfølgelig både virkeligheden og Historien.

Selv om Kaplans 'revision' af 1890'ernes demokratikrise i Frankrig måske ikke holder, er hans intelligente bog dog stimulerende læsning. Den er spækket med oplysninger, der nok ikke har været 'glemte' eller undertrykte (jeg synes, han her overdriver), men som præsenteret i en ny sammenhæng aflokkes nye aspekter. Især har jeg sat pris på hans kapitel 7 om borgerskabets mentale *fin-de-siècle* krise. Et

afsluttende appendix, hvor han diskuterer løsningen af Dreyfus-affærens spørgsmål nummer 1: 'Hvilke interesser har kunnet drive folkene i 2. kontor [datidens franske efterretningstjeneste] til at begå forbrydelse efter forbrydelse for at forhindre rensningen af en uskyldig mand?' [Jean Jaurés i *La petite République*, 1898] er lige så spændende som historien om mordet i FINDERUP lade. Og lige så fuldt af hypoteser.

Henrik Prebensen

1. Caillaux, 7 gange finansminister, statsminister 1911-12, har skrevet et værk om fransk indkomstskat. Han opregner over 60 forkastede lovforslag om skatten, de fleste, inklusive hans eget 1907, faldet i Senatet, der primært repræsenterede det konservative rurale Frankrig, ikke højfinansens.

Nationalkomitee Freies Deutschlands ukendte modstykke

Ursula Langkau-Alex, Thomas M. Ruprecht (udg.): *Was soll aus Deutschland werden? Der Council for a Democratic Germany in New York 1944-1945: Aufsätze und Dokumente — Quellen und Studien zur Sozialgeschichte Bd. 15 - Campus Verlag, Frankfurt am Main/New York 1995, 316 s., DM 88.-, ISBN 3-593-35392-X.*

Det antifascistiske tyske eksilmiljø 1933-45 rummede flere tilløb til samling af de demokratiske kræfter. Denne bog beskriver et sådant projekt, der vil være ukendt for de fleste: The Council for a Democratic Germany (CDG). I bogens første halvdel beskrives CDG's historie

i otte artikler, baseret på omfattende nye kildestudier, mens sidste halvdel dokumenterer CDG's programatiske forestillinger i form af udvalgte kilder.

CDG blev skabt som en reaktion på fremkomsten af Nationalkomitee Freies Deutschland (NKFD) i Moskva i sommeren 1943. NKFD fremstod som et (kommunistisk) udspil omkring demokratisk samling og rummede muligheden af et formaliseret samarbejde mellem en allieret magt (USSR) og tyske flygtninge. Også i tyske eksilkredse i USA var der et voksende ønske om at komme 'på banen' politisk, i forhold til den amerikanske regering og offentlighed, men også med henblik på at udvikle planer for en demokratisk tysk stat efter krigen: her som modvægt til en NKFD, som mange ikke-kommunister anså som værende chanceløs i den angelsaksiske verden.

Ideen til CDG som ikke en paraplyorganisation for eksisterende politiske partier og grupper, men som et forum for enkeltpersoner, kom fra personer i den socialistiske gruppering Neu Beginnen og fra uorganiserede intellektuelle i bl.a. organisationen American Friends of German Freedom. Da CDG startede sit arbejde i maj 1944, var det lykkedes at samle folk med forskellige politiske grundholdninger — både socialistiske og liberale - i en ledelseskommité. Dertil kom senere udvalg. Blandt de ca. 60 deltagere kan nævnes især intellektuelle som Paul Tillich, Brecht, Zuckmayer, Walther Victor, Paul Hagen, Piscator, Aufhäuser, Baerwald og Jakob Walcher.

CDG gik i opløsning i oktober 1945 og nåede således at virke i knapt halvandet år. Dets virk-

somhed bestod i forsøg på 1) at samle de tyske flygtninge i størst muligt omfang, 2) i udvalgsarbejde at frembringe programmer for et demokratisk Tyskland, og 3) at arbejde for goodwill for 'det andet Tyskland' i amerikanske kredse, bl.a. ved hjælp af en bulletin.

Det skal straks siges, at samtlige disse intentioner fra første færd stødte ind i alvorlige problemer, der gjorde, at CDG aldrig fik den ønskede gennemslagskraft. CDG blev ganske urimeligt mistænkeliggjort som et kommunistisk skalleskjul - dels af andre eksilkredse (socialdemokratiske faglige højrefløjskredse og eks-kommunisten Ruth Fischer), dels af antityske 'vansittartistiske' kredse i USA, der ikke ønskede tysk folkelig medbestemmelse ved ordningen af Tyskland efter krigen. Heller ikke det jødiske eksilmiljø var særlig positivt stemt over for CDG, og også dele af det intellektuelle eksilmiljø i USA takkede nej. Bl.a. dette betød, at CDG ingen indflydelse fik på Washingtons Tysklandspolitik; kun i dele af den amerikanske fagbevægelse fandt man til tider en begrænset lydhørhed. Dertil kom endelig løbende interne uenigheder i CDG - uenigheder, der efter befrielsen blev så tungtvejende, at CDG gik i opløsning.

På den baggrund kan læsningen af Claus-Dieter Krohns indledende bidrag om CDG's forløb (ud i sandet) virke nedslående. Det sættes yderligere i relief af Walter F. Petersons interessante artikel om USA's generelle holdning til de tyske emigranter. Seks efterfølgende bidrag gennemgår CDG's udspil på forskellige områder: opbygningen af en ny tysk fagbevægelse, økonomisk politik, mediepolitik, sund-

hedspolitik, opdragelse og kultur samt retsvæsen. De fleste af disse udspil bedømmes ret kritisk: de var for almene og præget af tanker fra fortiden (Weimar-republikken). Den forventede inspiration fra opholdet i de angelsaksiske demokratier savnes.

Skal CDG alt i alt herefter betragtes som en ren fiasko? Det kan man mene. Men den konstruktive ide om politisk samarbejde på tværs af politiske skel og de ihærdige forsøg på at føre denne ide ud i livet er værd at skildre. Og CDG's kranke skæbne står ikke alene: vi ved i dag, hvor vanskeligt det politiske arbejde i eksilet generelt var (af mange årsager), og hvordan tyske flygtnings forhåbninger om et nyt Tyskland efter krigen blev offer for stormagtsinteresser og partipolitisk rivalisering under den kolde krig. Men her må læseren gøre status selv, idet man savner en afsluttende vurdering af CDG's samlede virkning og en skildring af dets ledende medlemmers videre politiske engagement og skæbne.

Af særlig interesse for arbejderhistorisk interesserede er Jan Foitziks artikel om CDG's memorandum om genopbygningen af fagbevægelsen fra juli 1944 (udarbejdet af Baerwald, Aufhäuser, Hagen, Schreiner og Walcher). Dette forums ideer sammenholdes med sideløbende overvejelser i kredse i England, Sverige og Tyskland, samt med amerikanske planer på området. Endelig opridses det faktiske forløb af den faglige nydannelse i Tyskland efter 1945.

Torsten Lange

Pennevenner

Lars T. Lih, Oleg V. Naumov og Oleg V. Khlevniuk (red.): Stalin's Letters to Molotov 1925-1936, Yale University Press, New Haven og London 1995, 276 s., ISBN 0-300-06211-7

Som jeg omtalte i Arbejderhistorie 1/96 har Yale University Press startet serien Annals of Communism, hvor man vil udsende forskningsresultater fra forskere, som arbejder med de nyligt åbnede russiske arkiver. Meget optimistisk regner man med at udsende 40 bind, optimistisk fordi situationen i de russiske arkiver synes at være meget flydende og meget politisk påvirkelig. Den pludselige fratreden af Rudolf Pikhaja som leder af Rossarkhiv kan meget vel være indledningen til en ny restriktiv periode, som kan begynde efter præsidentvalget. Så indtil videre skal vi være glade for hver eneste ny artikel og hver eneste ny bog, som kommer ud baseret på nyt materiale.

Dette bind i serien indeholder i engelsk oversættelse (ved Catherine A. Fitzpatrick) 86 breve fra Stalin til Molotov fra 1925 til 1936. Brevene er private breve og var oprindelig Molotovs. Han overdrog dem i 1969 til partiarkivet. I dag ligger de i arkivet med det umulige navn Russian Center til bevarelse og studium af den nyere historie (RTs-KhIDNI). Det var næppe nogen total samling Molotov i sin tid overdrog arkivet. Man får den klare fornemmelse, hvilket også er udgiverens opfattelse, at de breve fra trediverne, som handler om den mørkeste periode i Sovjets historie, givet er tilintetgjort (eller gemt).

Men selvom disse breve kun måtte udgøre en brøkdel af Sta-

lins breve til én af sine mest betroede, er de fuldt tilstrækkelige til at danne sig et indtryk af karakteren af deres forhold og af den tone, det sprog som anvendes i den øverste ledelse. For selvom brevene indeholder små nyheder, så ændrer de ikke noget afgørende ved det historiske forløb, som det i dag fremtræder. I den forstand er der ingen 'sensationer' i dem. Men som mentalitetshistorisk dokument er samlingen unik. Brevenes sprog er ordrens, ikke ordrer givet til en underordnet, men til en kampfælle eller medskyldig. Tankegangen er magtens teknik. Vi kan følge Stalins reaktioner på Zinovievs, Kamenevs, Trotskijs og Bukharins tiltag. Reaktionen er grove og direkte uden nogen ideologisk fernis. Brevene rejser det interessante problem, i hvilket 'sprog' Stalin og Molotov tænkte og kommunikerede. I hvor høj grad var marxismen-leninismen en retfærdiggørelses-sprogdragt og i hvor høj grad var magtens teknik deres umiddelbare sprog. Brevene sandsynliggør, at der i hvert fald var forskelle mellem dagligsproget i brevene og den højstemte patos i CK-udtalelserne.

Denne forskel indebærer ikke nødvendigvis, at Stalin ikke 'troede' på marxismen-leninismen. Men den sandsynliggør, at den var mere til udvortes brug, og at den daglige kommunikation var orienteret mod magtens teknikaliteter.

Bogen er for specialister eller for folk med en hel del forhåndsviden. Ganske vist indledes hvert af bogens 6 kapitler med en gennemgang af stoffet, men den kræver alligevel et vist kendskab til Sovjets historie. Men selv med sit begrænsede sigte er det en spændende bog,

som indgår i en lang række publikationer, som kommer i disse år, som tegner et nyt billede af Sovjet. Skal man sige noget samlende om dette billede, så ser det ud ligesom Sovjet-kritikken i sin tid sagde, bare værre.

Morten Thing

En tysk socialdemokrats (bearbejdede) erindringer

Karl Raloff: Ein bewegtes Leben. Vom Kaiserreich zur Bundesrepublik. Eingeleitet und kommentiert von Herbert und Sibylle Obenaus, Niedersächsische Landeszentrale für politische Bildung, Hannover 1995, 168 s., LSBN 3-00-000055-0

40-års-jubilæet for København-Bonn erklæringerne vedr. mindretallene i Slesvig var anledningen til at Karl Raloffs autobiografi, der blev udgivet på dansk i 1969 med titlen Et bevæget liv, endelig udkom i 1995 i en (forkortet) tysk udgave, bearbejdet og kommenteret af de hannoveranske historikere Sibylle og Herbert Obenaus.

Opvæksten og barndomsårene i en fattig socialdemokratisk arbejderfamilie i Hamborg-Altona er udgangspunktet for Karl Raloff, som vi følger på vejen fra en kontoruddannelse på et juridisk kontor over journalistkarrieren ved en række socialdemokratiske dagblade frem til det hektiske Berlin i 1932, hvor han blev valgt til den tyske rigsdag som en af SPD's repræsentanter fra Hannover. Nazisternes magtovertagelse og forfølgelsen af anderledes tænkende gjorde det hurtigt klart, at Raloff måtte forlade familien og vælge emigrationen, og da han allerede i 1921

havde været på højskoleophold i Helsingør og her opbygget gode kontakter til danske partikammerater, var Danmark det naturlige tilflugtsted. Den tyske besættelse bevirkede, at han atter måtte flygte - denne gang til Sverige - for efter 2. verdenskrigs afslutning igen at vende tilbage til Danmark og familien, der havde været bosat her siden 1933. Overvejelser om at flytte til Tyskland og tilbud om et redaktørjob ved Frankfurter Rundschau blev opgivet af hensyn til familien, der havde fundet sig godt til rette i København. Karl Raloff begyndte i stedet at arbejde som redaktør for Deutsche Nachrichten i flygtningebyen ved Klövermarken. Selvbiografien afsluttes med Raloffs udnævnelse til presseattaché ved Forbundsrepublikkens ambassade i København i 1952.

Erindringerne fra kejsertidens Tyskland, Weimarrepublikken og emigranttiden i Sverige er præget af socialdemokratisk kritik, overvejelse og skepsis, hvorimod autobiografiens afsnit om Danmark i alt for høj grad er præget af en harmoniserende beskrivelse; f.eks. bliver den restriktive danske flygtningepolitik i 1930'erne stort set ikke omtalt.

I de indledende bemærkninger til selvbiografien ser Raloff det som en hovedopgave at videregive erfaringer til den unge generation, et udgangspunkt der åbenbart også har været ledetråden for Sibylle og Herbert Obenaus' kommentering og bearbejdning af de mere end 25 år gamle erindringer. Bogens syv hovedafsnit omkranses af de to historikers indledning og formalia. Indledningen giver en uforholdsmæssig lang udlægning og forklaring til erindringerne. Efter biografien følger en nødvendig

forkortelsesoversigt, en fremragende kilde- og litteraturliste og endelig et uundværligt personregister på de mere end 380 personer, der optræder i løbet af Raloffs godt 120 siders selvbiografi. Desværre har man ikke ment det nødvendigt at inkorporere et sagsregister, ligesom man ikke har anset en udførlig indholdsfortegnelse over de 42 kapitler for påkrævet, fakta, der kunne have gjort bogen mere anvendelig, hvis man vender tilbage for at få en historisk genopfriskning af en relativt fremtrædende tysk socialdemokrats syn på væsentlige tyske organisationer og begivenheder i dette århundrede.

Det turde næsten være umuligt at have en rimelig basisviden om det enorme persongalleri, som Raloff kom i kontakt med i løbet af et begivenhedsrigt liv, og her er fodnoterne og den historiske bearbejdning bogens absolutte styrke men også dens svaghed. Man præsenteres i de fleste tilfælde grundigt for tyske socialdemokraters politiske løbetræde, hvorimod noterne på fremtrædende skandinaver er af en noget mere svingende og skræbet kvalitet; f.eks. hedder det om den tidligere danske statsminister Stauning: "Thorvald Stauning (1873-1966), socialdemokrat, siden 1929 dansk statsminister, fra 1940 i en udvidet regering med konservative og liberale" (s. 103). Selv hvis man ser bort fra de faktuelle fejl, er det svært at se, hvad denne type note overhovedet skal bruges til.

Desværre er den ikke noget enkeltstående tilfælde, og spørgsmålet er, om der ikke med fordel kunne have været foretaget en kraftig reduktion i noterne, til de der havde reel betydning for Raloffs erindringer. Derudover kunne det muligvis

være mere hensigtsmæssigt med en alfabetisk personoversigt som bilag, da det fra hovedafsnit til hovedafsnit kan være vanskeligt at holde styr på det overvældende antal aktører, som præsenteres; alternativt kunne en klar markering i personregistret være en løsning. Det må endvidere anses for en eklatant mangel, at "notificeringen" i vid udstrækning begrænses til personnoter; Obenaus'erne burde i langt højere grad have anvendt forklaringsnoter til belysning af centrale begivenheder. Hovedanken mod de to historikers bearbejdning er dog, at de 318 fodnoter på kun 131 sider gør læsningen til et anstrengende projekt. Noterne tager til tider næsten magten, og i nogle afsnit fornemmes disse vigtigere end erindringerne. Endelig falder de 60 sider forkortelse af originalmanuskriptet ikke altid lige heldigt ud, f.eks. er en stor del af Raloffs oplevelser i forbindelse med 1. verdenskrig udeladt, ligesom der flere steder er skåret kraftigt ned på de politiske vurderinger.

Ein bewegtes Leben vil ved det første gennemsyn nok desværre skræmme en stor del af det publikum, som Raloff lagde op til at skrive for, ikke mindst pga. det omfattende noteapparat. Værket vinder dog - alt taget i betragtning - ved nærmere bekendtskab, og giver et godt billede af en tysk/dansk socialdemokratis liv, en række brugbare oplysninger på fremtrædende tyske socialdemokrater og ikke mindst en fin skildring af de politiske forhold i Tyskland frem til begyndelsen af 1950'erne, hvilket i høj grad må tillægges Sibylle og Herbert Obenaus' bearbejdning.

Klaus Erik Hamann Hansen

Orden og fremskridt

Else Trangbæk (koordinator), Jørn Hansen, Bjarne Ibsen, Per Jørgensen, Niels Kayser Nielsen: Dansk idrætsliv. Bind 1: Den moderne idræts gennembrud 1860-1940. Bind 2: Velfærd og fritid 1940-1996, Gyldendal, København 1996, 232+232 s., kr. 548.-, ISBN 87-00-16667-7

Danmarks Idrætsforbund (DIF) er ved siden af LO den største folkelige organisation her i landet. De to organisationer er næsten jævnaldrende - DIF blev stiftet i 1896 - og de har begge ydet væsentlige bidrag til formningen af danskernes liv i det 20. århundrede. Som store landsdækkende paraplyorganisationer over selvstændige underorganisationer deler de, som jeg skal omtale nedenfor, på mange måder problemer både historisk og aktuelt. Parallellerne skal imidlertid ikke trækkes for hårdt. Mens LO har skullet kæmpe for en forbedring af medlemmernes eksistens- og arbejdsvilkår, har DIF kunnet koncentrere sig om vilkårene for vor kropsudfoldelse i fritiden, i hvert fald indtil sporten for en lille elite også er blevet et arbejde.

Dansk idræts- og sportslitteratur er spækket med vitaminfattede og ligegyldige skrifter med endeløse opremsninger af store bedrifter og hyldet til personer, som uden for idrætsbanerne sjældent har kunnet aftvinge større interesse. Sportsjournalistikken har med få agtværdige undtagelser været af samme skuffe. Men som tilfældet er med arbejderhistorien, har idrætslitteraturen i den sidste snes år gennemgået en forvandling, og denne store tobinds fremstilling af DIF's historie kan drage nytte af den perspektivudvidelse heni-

mod idrættens social- og kulturhistorie, som blandt andre bogens 5 forfattere har bidraget til. Over en bred front har idrætsforskere på universiteter og højskoler analyseret og problematiseret idrættens og sportens udvikling gennem de sidste 200 år.

Fremstillingen af DIF's historie er bygget over en række kronologiske rammer, inden for hvilke forfatterne dels behandler den almindelige samfundshistorie og dels foretager nogle tematiske nedslag til centrale problemer i de enkelte epoker, hele tiden med solide referencer til den sociale, politiske og kulturelle kontekst nationalt og internationalt. I de brede historiske rids er forfatterne ikke for sikre på hånden. Afsnittene er præget af mangel på præcision, og indimellem må der dømmes for slemme fodfejl, f. eks. i forbindelse med omtalen af påskekrisen. Det er naturligvis mindre væsentlige, men alligevel distraherende indslag i et værk med dette ambitionsniveau.

Dansk idræt er vokset op med den fremskridtoptimisme, der gennemsyrede alle de store bevægelser indtil 1. verdenskrig. Det olympiske motto "hurtigere - højere - stærkere" fra de første moderne olympiske lege 1896, også DIF's stiftelsesår, bærer jo i sig hele det 19. århundredes tro på, at menneskets beherskelse af naturen og sig selv var den lige vej til fremskridt. Men idræt og sport bærer jo også i sig stærke elementer af anarki og vildskab, som ikke harmonerer med det moderne samfund, der var under opbygning. Orden blev derfor et nøglebegreb ved grundlæggelsen af DIF. Det handlede om at skabe "ordnede forhold for idrætten", dvs. både gode ydre fysiske rammer, offentlig anerkendelse,

helst demonstreret gennem økonomisk støtte, og indre orden i form af ensartede konkurrencebetingelser og standardiserede regler for måling af resultater, anerkendelse af rekorder, mesterskaber osv.

Det er således uhyre karakteristisk, at en af DIF's store formandsskikkelser, Holten Castenschiold, ved sin afgang i 1941 hyldes i en sang med bl.a. disse verselinjer: "Disciplin stod der paa hans Program// Han fik Orden paa Idrættens Flok." Det er forbløffende så megen disciplin og orden, der skal til for at tøjle den leg og livsglæde, som idrætsudfoldelse repræsenterer.

I lighed med andre store organisationer er der i DIF's historie indbygget en række spændingsforhold: 1. ledelse - medlemmer. Der har været og er fortsat et iøjnefaldende socialt skel mellem en ledelse udgået fra borgerkabets veletablerede rækker og medlemsskarens klassemæssigt brede repræsentation. Bag forfatterens høflige formuleringer skinner ledelsens næsten logeagtige præg igennem, understreget af den håndfaste styring ved optagelse af nye folk i ledergruppen. Repræsentanter for arbejderklassen og arbejderidræterne har (haft) en trang og oftest ufremkommelig vej til ledelsen. I de første mange årtier forstærkede den københavnske dominans dette problem og skabte en land - by modsætning, der har sit sidestykke i de historiske konfrontationer mellem DIF og de idrætsorganisationer, der var udgået af de folkelige bevægelser på landet, skytte-, gymnastik- og idrætsforeningerne (i dag

DGI, Danske Gymnastik- og idrætsforeninger).

2. Kønspøblem. Kvinderne er ikke alene håbløst underrepræsenteret i alle ledende organer. De har historisk tillige altid måttet kæmpe med fordomme om kvinders egnethed til overhovedet at udfolde sig sportsligt, i mange år flittigt underbygget "videnskabeligt" med lægeudsagn og stereotyper om kvinders kropslige formåen. Idrættens var som så meget andet i samfundet "kønnet", og først i 1980'erne, da kvinderne i "Kvinder og idræt" i forlængelse af kvindebevægelsen tog sagen i egne hænder, begyndte der at ske noget. Men vi skal vel egentlig helt frem til det succesrige kvindelandshold i håndbold for at få udryddet disse fordomme om kvinders muligheder også inden for de tungere sportsgrene.

3. Sportens/idrættens neutralitet. Sport og politik hører ikke sammen, var dogmet i mange år. Men det har de to sider alligevel altid gjort i forskellige iklædninger. I DIF sammenhæng blev det for alvor akut, da forbundet under og lige efter 2. verdenskrig skulle tage stilling til optagelse af Dansk Arbejder-Idrætsforbund og KFUM's Idrætsforbund. De var politisk og religiøst ikke-neutrale, men netop dannet på bestemte værdigrundlag. Bogen rummer en meget interessant gennemgang af de synspunkter og forhandlinger, der førte frem til de to forbunds optagelse i DIF. Vilkaeret var en de facto afideologisering af de to forbund, og for DAI's vedkommende en skrinlæggelse af den oprindelige sportskritik og klassekampstone,

i god harmoni med Socialdemokratiets samtidige forvandling til et bredt appellerende folkeparti.

Forfatterne behandler i de to bind en række andre væsentlige problemer: bredden over for eliten, amatører over for professionelle, det nationale og det internationale, sporten og medierne. Navnlig det sidste tema indtager en (for) stor plads og rummer en velanbragt hyldelse til Gunnar Nu Hansen, der kom til at symbolisere en hel epoke i forholdet mellem sporten og offentligheden. Endelig hele spørgsmålet om offentlig støtte fra kommuner og stat (tipsmidler), hvor holdningen i idrættens organisationer har været, at man gerne vil have gode faciliteter og (mange) penge, men ingen indblanding, lidt i stil med "armslængdeprincippet" i den øvrige kulturpolitik.

Værkets egentlige styrke ligger imidlertid ikke i fremdragelsen og diskussionen af alle disse problemer, men i de mange udflugter til klubberne og idrætslivet ud over landet. Her fornemmer man for alvor idrættens pulsslag og tilgiver at andre dele af idrætshistorien er tyndt belyst, at fremstillingen sine steder er meget springende, at nogle temaer er for udpenslede, at sproget indimellem er noget fladt, og at forfatterne mange steder kun antydningssvis spiller deres kritiske holdninger frit ud og i stedet dækker sig ind bag citater.

Vi har ikke fået en håndbog i DIF's historie, men en idrættens kulturhistorie, skrevet på glæde, engagement og indsigt.

Niels Finn Christiansen